

Весці

Беларускага дзяржаўнага педагогічнага
універсітэта імя Максіма Танка

№ 1(43) 2005

Серыя 1.
Педагогіка. Псіхалогія.
Філалогія

Змест

Галоўны рэдактар:
П. Дз. Кухарчык

Рэдакцыйная калегія:

Н. Г. Алоўнікава
В. А. Бондар
(нам. галоўнага рэдактара)
В. В. Бушчык
(нам. галоўнага рэдактара)
Ю. А. Быкадораў
(нам. галоўнага рэдактара)
А. М. Вітчанка
С. Я. Гайдукевіч
К. У. Гаўрылавец
А. А. Гіруцкі
В. М. Дабранскі
Л. М. Давыдзенка
А. В. Данільчанка
М. М. Забаўскі
В. Б. Кадацкі
Я. Л. Каламінскі
У. М. Калюноў
Л. В. Камлюк
Л. А. Кандыбовіч
І. В. Катляроў
П. В. Кігель
Н. І. Колысава
(адказны сакратар)
Г. А. Космач
Н. І. Кунгурава
І. Я. Левяш
А. М. Люты
У. А. Мельнік
І. А. Новік
В. М. Русак
А. І. Смолік
В. Дз. Старычонок
В. Б. Таранчук
І. С. Ташлыкоў
В. М. Фамін
А. Т. Федарук
А. С. Цернавы
Л. Н. Ціханаў
І. І. Цыркун
М. Г. Ясавееў
М. С. Яўневіч

Педагогіка

Краўчэня Э. М. Педагогічныя тэхналогіі: падыходы да праблемы.....	2
Бярнотас В., Цибульскай І. Тенденции изменения методики обучения математике в основной школе	5
Кандаленка Л. К. Акадэмізм сучаснай універсітэцкай адукацыі	9
Анатольева Н. С. Асаблівасці фарміравання асобы ва ўмовах палікультурнага грамадства.....	16
Цымбалюк А. А. Прафесійная падрыхтоўка педагога-музыканта: рэтраспектыўны погляд у будучыню.....	21
Бітус А. П. Асаблівасці арганізацыі працэсу работы над музычным творам у ВНУ.....	26
Смолер А. І. Уплыў зурывыстчай дзейнасці ў развіцці інтэлектуальнай актыўнасці старэйшых дашкольнікаў.....	29
Ілюкевіч А. І. Развіццё вучэбнага працэсу ў вышэйшых навучальных установах БССР (50—70-я гг. XX ст.).....	32
Паршута Н. Дз. Гарадскія вучылішчы на тэрыторыі Беларусі ў канцы XIX—пачатку XX ст.	35

Псіхалогія

Драздова Н. В. Псіхалага-педагогічныя аспекты ўдасканалвання зместу і арганізацыі экзаменаў у сістэме падрыхтоўкі настаўнікаў- лагапедаў.....	38
Грыцкова К. В. Спецыфіка сямейнага ўзаемадзеяння ў падлеткавым узросце.....	40
Шлыкава Т. Ю. Стымуляванне ўсведамлення падлеткамі прычын поспехаў і няўдач	45
Зайцаў І. С. Удасканалванне працэсу сацыяльна-псіхалагічнай адаптацыі старшакласнікаў з цяжкімі парушэннямі маўлення	47
Куляшова В. У. Творчае развіццё дзіцяці ў сенсорна-перцептыўным працэсе музычна-гульнявой дзейнасці.....	50
Смірнова К. С. Музыкальнае мысленне ў кантэксце мысліцельнай дзейнасці чалавека.....	53
Анціпава Н. Я. Праяўленне свабоды ў прасторы мастацкіх адносін	57
Рубцова Н. Е., Ленюков С. Л. Психологическая характеристика трудовых постов специалистов экономического профиля	61
Стаховіч Т. В. Характеристика осознанности в творческом процессе композитора	68

Філалогія

Мовазнаўства	75
Капцог І. У. Назвы асоб па полу і ўзросту ў функцыі зваротка	75
Курсевіч Н. П. Словаўтваральны тып з суфіксам -ец/-ац катаяконімаў	

Адрас рэдакцыі:
220007, Мінск,
вул. Магілёўская, 37,
пакой 124,
тэл. 219-78-12
e-mail: vesti@bspu.unibel.by

Пасведчанне № 2287
ад 08.02.05 г.
Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь

Падпісана ў друк 09.06.05.
Фармат 60×84 1/8
Папера афсетная.
Гарнітура Арыял.
Друк афсетны.
Ум. друк. арк. 13,4.
Ул.-выд. арк. 14,0.
Тыраж 100 экз.
Заказ 445.

Выдавец
і паліграфічнае выкананне:
Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны
педагагічны ўніверсітэт
імя Максіма Танка».
Ліцэнзія № 02330/0133496
ад 01.04.04.
Ліцэнзія № 02330/0131508
ад 30.04.04.
220050, Мінск, Савецкая, 18.

Рэдактар
Н. І. Копысава

Тэхнічнае рэдагаванне
А. А. Пакалы

Камп'ютэрная вёрстка
А. А. Пакалы

© Весті БДПУ, 2005. № 1. Сеп. 1

<i>Цвірко Н. В.</i> Синтагматические и парадигматические ассоциативные метафоры.....	81
<i>Папко Н. Ю.</i> Античные антропонимы и особенности их освоения русским языком.....	84
<i>Балуш Т. В.</i> Концепт закон в белорусском языковом сознании.....	86
<i>Кожемяченко Е. В.</i> Коннотативное значение и контекст.....	91
Літаратуразнаўства.....	93
<i>Тарасева Т. М.</i> Праблемы развіцця беларускай літаратуры ў публіцыстыцы Якуба Коласа.....	93
<i>Гарадніцкі Я. А.</i> «Прыгоды цымбал» А. Куляшова: чарадзейнае як спосаб пераадолення трагізму.....	96
<i>Ракова О. П.</i> Жанровое своеобразие сатирической комедии.....	99
<i>Развадовская Н. А.</i> Мифологические мотивы и явления в произведениях Р. Говарда.....	104
Рэфераты.....	107
Нашы юбіляры.....	110
Федор Иванович Иващенко.....	110

ПСИХОЛАГА-ПЕДАГАГІЧНЫЯ АСПЕКТЫ ЎДАСКАНАЛЬВАННЯ ЗМЕСТУ І АРГАНІЗАЦЫІ ЭКЗАМЕНАЎ У СІСТЭМЕ ПАДРЫХОЎКІ НАСТАЎНІКАЎ-ЛАГАПЕДАЎ

Важным раздзелам педагогікі вышэйшай школы з'яўляецца падрыхтоўка і правядзенне экзаменаў, якія ўвайшлі ў сістэму вучэбнага працэсу з сярэдзіны 30-х гг. XX ст. (Пастанова СНК СССР і ЦК ВКП(Б) ад 23 чэрвеня 1936 г.) і па цяперашні час з'яўляюцца асноўным крытэрыем выяўлення паспяховасці студэнтаў. Патрабаванні да падрыхтоўкі і правядзення залікаў і экзаменаў (у тым ліку дзяржаўных) прадстаўлены ў «Палажэнні аб курсавых экзаменах і заліках у вышэйшых навучальных установах» [7], «Положении о государственных экзаменационных комиссиях высших учебных заведений Республики Беларусь» [8]. Разам з тым адзначым недастатковае асвятленне ў навукова-метадычнай літаратуры пытанняў метадыкі правядзення экзаменаў, форм кантролю паспяховасці студэнтаў, аб'ектыўнага і суб'ектыўнага фактараў у ацэнцы іх ведаў.

Паняцце «экзамен» (лац. *examine* выпрабоўваць, узважваць) В. М. Казьменка [4] трактуе як элемент вучэбнага працэсу, лагічнае завяршэнне вывучэння курса, справаздачу студэнтаў аб сваёй працы, самаправерку работы выкладчыка і інш. Важнасць набывае думка аб тым, што экзамены дазваляюць не толькі вызначыць ступень засваення вучэбнага курса, але і выступаюць сродкам абагульнення, сістэматызацыі ведаў. Яны дапамагаюць студэнтам удасканальваць навыкі самакантролю, дазваляюць запоўніць прабелы, абумоўленыя пропускам заняткаў, і ў цэлым вядуць да паглыблення атрыманых ведаў.

Тэарэтычнай асновай метадыкі правядзення экзаменаў выступаюць такія дыдактычныя прынцыпы праверкі і ацэнкі ведаў студэнтаў, як дзейнасць, індывідуальнасць, дыферэнцыраванне, аб'ектыўнасць, адзінства патрабаванняў [3].

У метадычнай літаратуры [1—2; 5—6] абмяркоўваюцца многія дыскусійныя пытанні метадыкі правядзення экзаменаў: выкарыстанне наглядных дапаможнікаў (табліц, схем, профіляў, муляжоў і г. д.), неабходнасць пастаноўкі дадатковых пытанняў, іх колькасць і характар.

Псіхалагічны аспект праблемы разглядае С. С. Сагайдак [9] у межах вывучэння матывацыі вучэбнай дзейнасці студэнтаў на падрыхтоўчым, экзаменацыйным і постэкзаменацыйным этапах. Паспяховаць падрыхтоўкі студэнтаў да экзамену ў многім залежыць ад іх індывідуальна-тыпалагічных якасцей (скрупулёзнасць вывучэння запланаванага аб'ёму матэрыялу, манатонаўстойлівасць, вынослівасць да працяглых нагрузак і інш.). У выпадку перавагі ў студэнтаў працэсаў тармажэння адбываецца зніжэнне тэмпу дзейнасці і «затрымліванне» на ўжо вывучаным матэрыяле. Для тых, у каго пераважаюць працэсы ўзбуджэння, характэрны нецярплівасць, адцягненасць увагі, засяроджанасць на другарадным матэрыяле. Стварэнне аптымальнай матывацыі вучэння на падрыхтоўчым этапе залежыць ад ураўнаважанасці нервовых працэсаў, высокай устойлівасці да стрэсу, здольнасці канцэнтраваць увагу на дзейнасці, мабільнасці дзеянняў пры змяненні сітуацыі.

Адзначым, што вынікі экзамену ўплываюць на постэкзаменацыйны стан студэнтаў: пасля сітуацыі неспаспяховасці індывіды чулівага тыпу нервовай сістэмы ўпадаюць у апатыю, перажываюць, у некаторых з іх узнікае жаданне кінуць вучобу, а прадстаўнікі вынослівага тыпу нервовай сістэмы праяўляюць у далейшым актыўнасць і адчуваюць патрэбнасць працягваць навучанне.

Пытанні арганізацыі і зместу экзаменаў на факультэтах, якія забяспечваюць падрыхтоўку настаўнікаў-лагіпедаў, недастаткова адлюстраваны ў літаратуры. Так, у даследаванні Н. А. Чавялёвай [10] адзначаецца, што рэзультатыўнасць экзаменаў па лагіпедыі вызначаецца шэрагам метадычных і арганізацыйных фактараў, у прыватнасці забеспячэннем своечасовай падрыхтоўкі студэнтаў да экзаменаў праз аказанне ім сістэматычнай дапамогі з боку выкладчыкаў на працягу вучэбнага перыяду, прадуманасцю арганізацыі, метадыкі і зместу экзамену, правядзеннем постэкзаменацыйнай работы.

Вышэйадзначанае адносіцца ў асноўным да дзейнасці выкладчыка. Неабходна ўлічваць і меркаванні студэнтаў наконт арганізацыі і метадыкі правядзення экзамену. З гэтай мэтай на факультэце спецыяльнай адукацыі праводзілася ананімнае анкетаванне студэнтаў III—V курсаў, якія атрымліваюць спецыяльнасці «Лагапедыя. Пачатковая адукацыя» і «Лагапедыя. Практычная псіхалогія». У эксперыментальным даследаванні прымалі ўдзел 120 чалавек.

Аналіз адказаў на пытанне «Якой форме правядзення экзаменаў Вы аддаеце перавагу?» сведчыць, што 73% рэспандэнтаў лічаць за лепшую вусную форму, а 27% — пісьмовую.

65% удзельнікаў анкетавання прымаюць традыцыйную метадыку правядзення экзаменаў (гутарка выкладчыка са студэнтам па пытаннях білета), 25% студэнтаў выбіраюць тэсціраванне, 10% апытаных выступаюць за атрыманне экзаменацыйнай ацэнкі «аўтаматам», зыходзячы з вынікаў працы на працягу семестра.

Адказы на пытанне «Якім формам бягучага кантролю Вы аддаеце перавагу?» выявілі, што найбольш прымальнымі з'яўляюцца тэсты, даклады, а таксама выкананне індывідуальных самастойных заданняў па прадмеце (іх варта звязваць з тэмай курсавога і дыпломнага даследавання, а таксама тэмай, якая распрацоўваецца ў навукова-даследчай праблемнай групе). Менш папулярныя такія формы кантролю, як рэферат, калёквіум, вуснае апытанне.

85% рэспандэнтаў адзначылі, што пры выстаўленні экзаменацыйнай адзнакі трэба ўлічваць вынікі бягучага кантролю, а на думку 15% удзельнікаў анкетавання, мэтазгодна ацэньваць веды толькі на падставе адказу на экзамене.

Рэспандэнты па-рознаму адказалі на пытанне наконт кансультацый: 50% выступаюць за кансультацыі напярэдадні экзамену, 43% лічаць, што іх мэтазгодна праводзіць на працягу семестра, і 7% выбіраюць іншыя варыянты адказу (на жаданні студэнтаў, пасля працягання лекцый).

Большасць студэнтаў (78%) прызнаюцца, што эпизадна карыстаюцца на экзамене шпаргалкамі, і ў якасці тлумачэння дадзенага факта адзначаюць «немагчымасць засваення ўсяго матэрыялу», «складанасць вучэбнага матэрыялу», «недастатковасць літаратуры па прадмеце», «недастатковасць лекцыйных і семінарскіх заняткаў», а таксама «адчуванне большай упэўненасці», «нежаданне рыхтавацца да экзамену».

Усе ўдзельнікі анкетавання засведчылі жаданне мець магчымасць карыстацца на экзамене даведачнай літаратурай — нарматыўнымі дакументамі, вучэбнымі праграмамі, падруч-

нікамі для спецыяльных агульнаадукацыйных школ, табліцамі, маўленчымі профілямі і інш.

На пытанне «Як Вы лічыце, ці заўсёды экзаменацыйная ацэнка з'яўляецца аб'ектыўнай?» адмоўна адказалі 95% апытаных. Неаб'ектыўнасць ацэнкі абумоўлена як прычынамі асобнага характару (настрой экзаменатара, характар адносін паміж выкладчыкам і студэнтам, стан здароўя, нежаданне ставіць многа станоўчых адзнак і інш.), так і прычынамі, звязанымі з метадыкай правядзення экзамену (не ўлічваюцца вынікі работы на працягу семестра, у змест білетаў неабходна ўключаць практычныя заданні, разбор педагагічных сітуацый і інш.). Пажаданні студэнтаў скіраваны на стварэнне спрыяльнай атмасферы на экзамене, закранаюць асобу экзаменатара.

На думку 92% удзельнікаў анкетавання, экзаменацыйную адзнаку трэба каменціраваць, што павялічвае навуковую функцыю экзамену і павышае ступень аб'ектыўнасці ацэнкі. Рэспандэнты адзначаюць, што ў адных выпадках пытанні ці заўвагі выкладчыка падчас экзамену лагчна накіроўваюць, дапамагаюць канкрэтызаваць адказ, у другіх — збіваюць, парушаюць выклад матэрыялу.

Аналіз літаратуры, вынікі анкетавання і вопыт работы ў ВНУ дазваляюць вылучыць псіхалага-педагагічныя аспекты ўдасканалення зместу і арганізацыі экзаменаў:

- улік дыдактычных прынцыпаў праверкі і ацэнкі ведаў студэнтаў;
- на *падрыхтоўчым этапе* на першых лекцыях выкладчыку трэба акрэсліць патрабаванні да экзамену, закрануць такія пытанні, як улік бягучага кантролю і ацэнкі ведаў, наяўнасць кваліфікацыйных заданняў у білеце, удзел у эксперыментальнай працы па праблеме дысцыпліны і інш. Кансультацыі неабходна праводзіць з улікам узроўню падрыхтаванасці студэнтаў: падчас кансультацый на працягу семестра надаваць больш увагі раскрыццю складаных пытанняў адпаведнага курса, знаёміць з новай інфармацыяй, якая з'явілася ў спецыяльнай літаратуры і г. д., а на перадэкзаменацыйных кансультацыях мэтазгодна рабіць агляд базавых ведаў па дысцыпліне, каменціраваць праграму экзамену, тлумачыць патрабаванні да адказу і г. д. Кароткія вусныя ці пісьмовыя характарыстыкі, падрыхтаваныя выкладчыкамі, якія вялі практычныя і лабараторныя заняткі, дазваляюць улічваць пры правядзенні экзамену індывідуальныя асаблівасці кожнага студэнта;
- *правядзенне экзамену* патрабуе ад выкладчыка прадуманасці арганізацыі, метадыкі і зместу. У залежнасці ад зместу прадмета, узроўню падрыхтаванасці студэнтаў выбіра-

еца форма іспыту: свабодная гутарка, падрыхтоўка і адказ у падгрупах (па 2—3 чалавекі), рэйтынгавая ацэнка ведаў па выніках работы ў мікросесійны перыяд, тэсціраванне і інш. Выкладчыку неабходна пракаменціраваць выстаўленую адзнаку і выказаць эмацыянальныя адносіны да адказу студэнта («Мне прыемна (непрыемна)...», «На жаль, пытанне раскрыта недастаткова поўна...» і інш.), што павышае выхавальны характар экзамену;

- *постэкзаменацыйная работа* прадугледжвае якасны аналіз адказаў студэнтаў і ўнясенне змяненняў у вучэбны працэс з мэтай яго ўдасканалення, а таксама інфармаванне студэнтаў аб выніках сесіі з дапамогай зводак, дыяграм.

Такім чынам, пошукі ў галіне ўдасканалення арганізацыі зместу экзамену неабходна накіроўваць на тое, каб навучыць студэнта здабываць веды, свабодна імі аперыраваць, што садзейнічае фарміраванню прафесійнай самасвядомасці будучага спецыяліста.

ЛІТАРАТУРА

1. *Айнштейн В.* Экзаменуемые и экзаменаторы // Высшее образование в России. 1999. № 3. С. 32—42.
2. *Вопросы педагогики высшей школы: межвуз. сб. науч. тр.* Пермь, 1985.
3. *Дихнова В.* О новых подходах в организации и методике проведения экзаменов // Дошкольное воспитание. 1995. № 11. С. 83—85.

УДК 159.922.736.4

СПЕЦЫФІКА СЯМЕЙНАГА ЎЗАЕМАДЗЕЙНЯ ў ПАДЛЕТКАВЫМ УЗРОСЦЕ

У сучасных дастаткова складаных сацыяльна-эканамічных умовах назіраюцца новыя негатыўныя тэндэнцыі ў адносінах дарослых да падлеткаў — 10—15-гадовыя дзеці сталі ўспрымацца больш дарослымі, чым яны з'яўляюцца ў рэальнасці. Самі падлеткі сталі не толькі больш раскаванымі ў адносінах да дарослых, але і нярэдка памяркоўна-пагардліва адносяцца да бацькоў (асабліва тыя, хто рэальна ўключаны ў працэс заробку грошай). Падлетак, які прэтэндуе на новыя правы, імкнецца пашырыць свае і абмежаваць іх у дарослых. Маючы абвостранае пачуццё асабістай годнасці, ён усведамляе сябе чалавекам, якога нельга падаўляць, зневажаць. Ён актыўна супраціўляецца патрабаванням, якія абмяжоўваюць яго самастойнасць, не жадае апекі і кант-

4. *Козьменко В. М.* Роль и место экзаменов в системе контроля за качеством образования по гуманитарным и социальным наукам. М., 1999.
5. *Маслов А. С.* Высшая школа и ее педагогические основы: Система контроля знаний. Волгоград, 1993.
6. *Методические рекомендации по организации и проведению курсовых экзаменов и зачетов.* Гродно, 1998.
7. *Палажэнне аб курсавых экзаменах і заліках у вышэйшых навучальных установах.* Сборник нормативных документов Министерства образования Республики Беларусь. 1994.
8. *Положение о государственных экзаменационных комиссиях высших учебных заведений Республики Беларусь // Бюллетень нормативно-правовой информации.* 1997. № 16. С. 67—80.
9. *Сагайдак С. С.* Мотивация учебной деятельности студентов // Высшая школа. 2002. № 6. С. 41—43.
10. *Чевелева Н. А.* О методике подготовки и проведения экзаменов по логопедии на дефектологических факультетах // Дефектология 1981. № 4/ С. 88—93.

SUMMARY

In the article the problem of organization, contents and methods of conducting exams are considered as a main criterion of students' good results. The results of questioning of the students of the department of special education are given. There are chosen the psychological and pedagogical recommendations in improving organization and contents of an examination before and after examining periods.

К. В. Грыцкова

ролю, прэтэндуе на павягу сваёй асобы і чалавечай годнасці, на давер і прадастаўленне самастойнасці, дабіваецца раўнапраўя з бацькамі.

Падлеткавы ўзрост, на думку Б. С. Волкава, І. А. Горкавай, У. В. Еўсеенка, І. С. Кона, Дз. Я. Райгародскага, А. А. Рэана, Д. Баўмында, Ф. Райса, Д. Шэфера, патрабуе асаблівай увагі бацькоў да тых перамен, якія адбываюцца з развіццёвым дзіцем, асаблівай пібкасці іх педагогічнай тактыкі, вялікага цяжарнага, умення бачыць пазітыўнае і сапраўднае ў задзірлівых паводзінах падлетка. Бацькі павінны ўлічваць складанасць падлеткавага перыяду і для самога падлетка: няўстойлівасць настрою, фізічнага стану і самаадчування, ранімасць, неадэкватнасць рэакцый — усё, што характэрна для этапа гарманальнай перабудовы арганізма [1—9].